

JUTARNJI LIST

Predplata: u Zagrebu sa dostavom u kuću ili u tuzemstvu poštom: mjesečno K 240, na četvrt godine K 7—, na pol godine K 14—, na cijelu godinu K 28—

Izlazi svaki dan osim ponedjeljka u 7 sati u jutro.
Pojedini broj 8 filira.

Uredništvo: Preradovićev trg br. 9. Telef. br. 1763.
Uprava: Preradovićev trg br. 9. Telef. br. 347.
Rukopisi se ne vraćaju.

Rat na Balkanu.

Turska se sprema na posljednji odpor. Ratno vijeće najviših vojničkih funkcionara zaključilo je voditi rat do skrajnosti, a ovaj zaključak ne može imati samo političku, nego i neku vojničku podlogu. Takovu podlogu može pružiti jedino jačost tvrda kod Čataldže i stanovit broj dobrih i pouzdanih četa, napose vrstnoga topništva. To, što listovi pozivlju carigradsko pučanstvo, da se i ono stavi u službu obrane domovine, te najavljeni dolazak novih masa Kurda, Čerkeza, Arapa i drugih azijskih plemena, ne znači mnogo. Ovi su se ljudi mogli, ali pravodobno, upotrijebiti za radnje oko ojačanja utvrda, nu inače kao borci mogu biti prije na smetnju nego od koristi, kao što se je već tokom ovoga rata dovoljno pokazalo, da neuvježbane i nedisciplinirane čete samo kvare duh i otpornu snagu vojske.

Najbliža budućnost pokazati će međutim, da li su nade Turske, da obrana kod Čataldže može biti od kakova uspjeha, bile opravdane, ili je to samo još zadnji pokušaj očajnika. Dosadani dogodjaji su dovoljno pokazali, a porazi su bili i suviše teški, te bi se mogao očekivati kakov preokret ratne sreće u korist Turaka.

I Bugari se očito spremaju, da zadnji udar izvedu, snažno i temeljito, te ako se obistini viest, da im je već pošlo za rukom probiti tvrdjavu Bitolju kod jezera Derkos (sjeverni najslabije utvrđeni dio), čnda je više nego vjerojatno, da im je osiguran i konačni uspjeh.

Obranbeni položaj Turaka u ovoj pruzi ima silne prednosti, i ako sve te utvrde nisu zapuštene, te ako u vojsci leži bar još nekakova snaga, onda Bugare čeka vrlo težak posao. Nepovoljao je za njih, da navalu mogu izvesti za pravo samo u fronti, što je skopčano sa velikim žrtvama. Navalni prostor je ograničen, a branitelju daje mogućnost, da se i sa brojevnno slabijim silama uspješno suprotstavi. — Tim, što se obranbene pruge naslanjaju na Crno i Mramorno more, omogućeno je i djelotvorno sudjelovanje mornarice, te se već javljaju kretanje turskih brodova, što daju naslućivati na takovu akciju brodovlja. Hoće li grčka flota biti u stanju, da tu akciju bar u Mramornom moru ometa? Svakako će i u ovim bojama imati najveći udjel bugarsko topništvo i

tek kad ono ušutka turske baterije, može biti govora o zauzimanju utvrda jurišem. Pad Drinopolja bio bi u ovom času od neprocjenjive dobiti za bugarsku vojsku, jer bi onda mogla upotrijebiti i teške obsadne topove, što tamo djeluju. — Taj pad se već i sa više strana javlja, nu dosada se ta viest ne potvrđuje.

Od manje strategične, ali svakako velike moralne važnosti, jest ulaz grčke vojske u Solu u. Grad se predao bez borbe, te će uskoro ući u njega i srbske i bugarske čete.

Potvrđuje se, da je južno Bitolja zapala u težak položaj jedna grčka divizija. Priestolonasljednik Konstantin odaslao je tamo pojačanje, a međutim bi mogli sa sjevera zahvatiti i odjeli srbske vojske, te će se borba i u onom kraju svršiti valjda pobjedom saveznika.

Kod Skadra ne mogu Crnogorci naprvo. Drži se Tarabos i još neke utvrde oko Skadra, a kako se javlja iz crnogorskog vrela, otežavaju nadošle poplave svaku akciju. Sve se čini, da Crnogorcima manjka dovoljan broj i kvaliteta topova, a i sa nadoknadom municije biti će poteškoća.

Bugarsko napredovanje.

Ni danas nema pozitivnih vesti o položaju na turskoj obranbenoj liniji Čataldže. Kad se spominje u depešama to mjesto, ne zna se zapravo, o kojoj se Čataldži radi, jer ima tri mjesta s tim imenom: jedno kod Carigrada, drugo kod Drinopolja, a treće kod Dramce. Najvažnija je Čataldža ona, koja se nalazi pred Carigradom, i tu ima da se definitivno skrsi zadnji turski odpor. Bugari su zauzeli sve pozicije između Čorlu-a i te Čataldže. Uzmici prama Čataldži brijili su se Turci očajno, te su po vestima iz Carigrada začeli Bugarima velikih gubitaka.

Kako se u Carigradu pogovara, bit će A. L. dula h paš svrgnut sa zapovjedništva istočne vojske. T. a n i n dapače doznaje, da je sultan poslao M. e. l. m. e. d. S. e. f. k. e. t. pašu, neka pregleda istočnu vojsku.

Nejasna je viest iz turskog izvora, da je glavni stan turske vojske opet u Čorlu-u, dok se s bugarske strane tvrdi, da je Čorlu u bugarskim rukama.

Turska oklopnača „M. a. s. u. d. i. e.“ odplovila je jučer iz Zlatnog Roga. Turska će se flota raz-

mjestiti po Crnom i Mramornom moru, da podupire kopnenu vojsku u čataldžijskoj liniji.

Hoće li se prodiranje Bugara prema Carigradu zaustaviti kod Čataldže, ne može se unapred reći, jer se ne zna brćana jakost i moralno stanje turskih četa, kac ni to, da li je svim sredstvima fortifikacione tehnike snabdjevena Čataldžijska linija. Ali prema dojakošnjemu ratnih dogodjaja malo je vade, da bi se promijenila bojna sreća. Dugotrajna, petdnevna bitka kod Lüle-Burgasa izoprta je otpornu snagu turskih četa, pa se baš radi toga Turci nisu mogli dugo održati u Čorlu. Tome se još pridružuju različiti momenti, kakvi su se zamietili već u dosadašnjim bojama kod turske vojske: loša organizacija obskrbne službe, manjkava priprava i naoružavanje, nedostatno vodstvo. Iz raznih bi se viesti moglo razabrati, da napose turski časnici nisu dorasli svojemu zadatku; političko je strancarstvo očito bilo na uštrb zaptu i vojničkomu duhu častničkoga zbora. Bilo kako mu drago, takvi se nedostaci ne mogu odstraniti za malo dana.

Ruskj aviatčari kod Bugara.

Deset ruskih aviatčara odputovalo je pređučer iz Petrograda sa svojim strojevima u bugarski glavni stan.

Saveznici u Carigradu.

Kako se s više strana javlja, odlučio je balkanski savez, da vojske triju većih balkanskih saveznih država zaposjednu privremeno Carigrad. Kad se skrsi zadnji turski odpor kod Čataldže, bugarska se vojska ne će zaustaviti pred carigradskim zidinama, nego će ući u turski glavni grad. Kod ulaza bugarskih četa imali bi učestvovati također odjeli srbske i grčke vojske.

Od srbskih će četa učestvovati kod okupacije Carigrada onaj odjel, što je već izaslan k bugarskoj vojsci. „Daily Chronicle“ javlja: Grai su na lijevoj obali Marice izkrcali vojne čete, koje će sjedinivši se s Bugarima krenuti protiv Carigrada.

Izjava bugarskog političara.

U razgovoru sa sofijskim dopisnikom „Zeita“ izjavio se je poznati bugarski političar Tončev ovako: „Turska se trsi, da se posredovanjem velevlasti sklopi mir, ali ne će priznati,

Kr. akademija znanosti od god. 1776.

Književni prikaz.

U ovogodišnjoj VII. knjizi Matičina „Hrvatskog Kola“ napisao je sveučilišni profesor i naš izvrstni historičar Vjekoslav Klaić studiju, koja se može smatrati znatnim prilogom hrvatskoj kulturi u XVIII. vijeku. Obradio je početke kr. akademije znanosti u Zagrebu, koja je od godine 1776., pa do godine 1850. bila jedini viši nastavni zavod u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Bilo je to u neku ruku sveučilište s bogoslovnom, pravoslovnom i mudroslovnim fakultetom. Kasnije se bogoslovija otkinula od nje, a i predmeti filozofskog fakulteta bili su preneseni u sedmi i osmi razred reorganizirane gimnazije. Tako je od akademije znanosti preostao jedini pravni fakultet, koji je pod imenom „Kr. pravoslovna akademija“ životario sve do godine 1874., kad je otvoreno današnje hrvatsko sveučilište.

S velikim trudom poiznalazio je profesor Klaić razne dekrete carice Marije Terezije, proučio zapisnike sjednica akademijskih i pobrojao tolika krupna imena kulturnih činilaca onoga vremena, da nam se jednim mahom otvaraju okna u ondašnje naprežanje za svjetlom i danom dosta tmurnoga života narodnoga. Gotovo sva imena tadašnje učene hrvatske generacije nalazimo u nekom odnosu s tom akademijom. Ili su u njoj predavali ili slušali; bili profesori ili djaci. Po gotovo nam izvrstni profesor Adalbert Adam Barić i vrhovni upravitelj nauka Nikola Škrlec dolaze u sasvim novom

osvjetljenju, jer je Klaić iznio neke Barićeve teze, po kojima saznajemo, kojim su duhom i smjerom kretala njegova predavanja, a Škrleca je najbolje prikazao govorom, što ga je ovaj odlični duh izrekao na jednoj sjednici iste akademije. Barić nam je inače bio poznat samo po literarnoj historiji — najstarijoj književnoj povijesti stare „Slavonije“ od XIV. do XVII. stoljeća — koju su izdali godine 1774. njegovi djaci Krčelić i Smendrović i koju je Engel u svojoj poznatoj knjizi obširno ekscerpirao.

Na tadašnje zagrebačko školsko područje, u kojemu je akademija bila najviši zavod, spadala je ne samo čitava građanska Hrvatska i Slavonija, nego i Medjumurje, pa i grad Rieka s Primorjem. Tako su se nalazili ovdje na okupu akademici iz svih ovih krajeva, primajući višu naobrazbu na zajedničkom izvoru. S akademijom postao je tako Zagreb duševnim središtem cijele Hrvatske. S akademijske stolice prokrio si je hrvatski jezik put u javni život hrvatskog kraljevstva, najprije iz usta Matije Smodeka, a onda Vjekoslava Babukića, prvoga javnoga profesora hrvatskoga jezika i književnosti.

Naša viša nastava stajala je nekoliko stotina godina u rukama raznih redovnika. Tako Isusovaca, Pavlina i Franjevac. Isusovci su otvorili gimnaziju zagrebačku već godine 1607. Iz nje se razvila akademija znanosti, kojoj je kralj Leopold I. još godine 1669. podielio sva prava i povlasti, što su ih tada uživala isusovačka sveučilišta i akademije u Kölnu, Beču, Pragu, Gracu itd. Njezin rektor i profesori mogli su proglašivati doktore, licencijske, magistre i bakalare, koji su se svagdje morali priznavati.

Pored akademije uzdržavali su Isusovci u ono vrijeme i malu akademiju u Požegi, koju su osnovali godine 1709. nakon oslobođenja Slavonije. Od godine 1678. imaju Isusovci malu gimnaziju u Varaždinu, a od 1766. u Osijeku. — Prije Isusovaca, na sto godina prije, imali su Pavlini svoju gimnaziju u Lepoglavi, otvorivši je kasnije i za svjetovnjake, da uzumogu konkurirati s Jezuitima. Godine 1675. osnovali su isti Pavlini malu gimnaziju i u Križevcima. I oni su smjeli podjeljivati doktorske časti.

U prvi mah nisu se pravni nauči nigdje učili. Oni mladići, koji su se htjeli dati na prava, morali su poizati u Ugarsku, Beč, Gradec, Bolognu, Paduu. Zagrebački kanonik Baltazar Dvorničić (1560.—1624.) otvorio je — kao trostruki doktor — u svojim dvorima na Kapitolu privatnu pravničku školu, u kojoj je sâm predavao građansko i crkveno pravo mladima svjetovnoga i duhovnoga staleža. Njegovi su učenici bili potonji protonotar Stjepan Patačić, biskup Vinković i Nikola Krajačević (Sartorius). Klaić nije mogao nigdje saznati, da li je poslao Dvorničićeve smrti tko nastavio ovu školu, ali još sredinom XVIII. stoljeća nigdje nije bilo spomena. A živo se osjećala potreba, da se u našim kraljevinama osnuje viši javni zavod za pravnike. Tako je godine 1769. osnovana kraljevska javna škola tek za političke i kameralne nauke.

Sve do kraljice Marije Terezije nije u našim kraljevinama bilo nikakove središnje oblasti za upravu zemlje, već je upravne poslove vodio ban s banovcem (vicebanom) i s hrvatskim saborom. Tek je Marija Terezija protiv volje naših staleža zavela neku vrst zemaliske